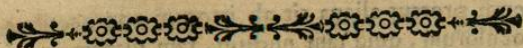

tia, quamvis nulla ibidem facta sit de illis mentio, pro genuinis habens, quia à Possidio, & à Beda vulgato citantur. Hæc nimirum opuscula ex iis sunt Tractatibus popularibus, qui Augustino, sicuti ad Quodvultdeum in epistola CCXXIV. n. 2. scribit, post absoluta jam duo de librorum suorum recensione volumina, retractandi cum Epistolis restabant. Nobiscum verò consentit Bernardus Vindingus in Critico Augustiniano; & titulum qui in editis præfixus erat, De fide rerum invisibilium, emendandum haud immeritò censet; quando de fide hîc agitur, non earum tantummodo rerum quæ corporeis oculis adtingere nunquam licet, sed quarundam etiam quæ iis, si præsentibus exhiberentur, videri possent. Opusculum post annum 599. quo leges ab Honorio contra idola datæ sunt, collocandum esse, ex iis quæ n. 10. de idolorum subversione leguntur, nemo non agnoscat.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE FIDE RERUM QUÆ NON VIDENTUR

LIBER UNUS. *

In quo demonstratur, nos in christiana religione, non culpabili temeritate, sed laudabili fide credere res, quas oculis nostris non videmus.

* Scriptus
post ann.
399.

SUNT qui putant, christianam religionem propterea ridendam potius quam tenendam, quia in ea, non res quæ videatur ostenditur, sed fides rerum quæ non videntur, hominibus imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter sibi videntur nolle credere, quod videre non possunt, etsi non valemus humanis aspectibus monstrare divina quæ credimus, tamen humanis mentibus etiam illa, quæ non videntur, credenda esse monstramus. Ac primum isti, quos oculis carneis sic stultitia fecit obnoxios, ut quod per eos non cernunt, non sibi existiment esse credendum, admonendi sunt, quàm multa non solum credant, verum etiam sciant, quæ talibus oculis videri non possunt. Quæ cum sint innumerabilia in ipso animo nostro, cujus invisibilis est natura, ut alia taceam, fides ipsa qua credimus, sive cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere novimus,

CAPUT I.
Etiam in
rebus hu-
manismul-
ta credi,
quæ non
cernuntur
oculis.

cum prorsus aliena sit ab istorum conspectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum est interioribus visibus animorum? Quomodo ergo credendum non est, quod corporeis oculis non videmus, cum vel credere nos, vel non credere, ubi corporeos oculos adhibere non possumus, sine ulla dubitatione videamus?

Voluntas amici bona non videtur, sed creditur.

2. Sed, inquit, ista quæ in animo sunt, cum possimus ipso animo cernere, non opus habemus per oculos corporis nosse: quæ autem dicitis vos, ut credamus, nec foris ostenditis, ut ea per oculos corporis noverimus, nec intus in animo nostro sunt, ut ea cogitando videamus. Sic ista dicunt, quasi quisquam credere juberetur, si jam sibi præsentatum posset videre, quod creditur. Ideo utique debemus credere nonnulla etiam temporalia, quæ non videmus, ut æterna etiam mereamur videre, quæ credimus. Sed quisquis es, qui non vis credere nisi quod vides, ecce præsentia corpora corporeis oculis vides, præsentem voluntatem & cogitationes tuas, quia in animo tuo sunt, ipso animo vides: dic mihi, obsecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri potest. An verò etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod si non vides, quomodo a amicali benevolentiam vicem rependis, si quod non potes videre, non credis? An fortè dicturus es, alterius voluntatem per ejus opera te videre? Ergo facta visurus, & verba es auditorus, de amici autem voluntate id, quod videri & audiri non potest, creditur. Non enim voluntas illa color est

Aliquot MSS. *amicabili.*

est aut figura, ut oculis ingeratur; vel sonus aut cantilena, ut auribus illabatur; aut verò tua est, ut tui cordis affectione sentiatur. Resat itaque, ut nec visa, nec audita, nec apud te intus a conspecta credatur, ne tua vita deserta sine ulla amicitia relinquatur, vel impensa tibi dilectio vicissim abs te non rependatur. Ubi est ergo quod dicebas, te credere non debere, nisi quod videres, aut extrinsecus corpore, aut intrinsecus corde? Ecce ex corde tuo, credis cordi non tuo; & quò nec carnis nec mentis dirigis aciem, accommodas fidem. Amici faciem cernis corpore tuo, fidem tuam cernis animo tuo: amici verò non abs te amatur fides, si non in te mutò illa sit fides, qua credas quod in illo non vides. Quamvis homo possit & fallere fingendo benevolentiam, tegendo malitiam: aut si nocere non cogitat, tamen expectando à te aliquam commoditatem, simulat, quia caritatem non habet.

3. Sed dicis, ideo te credere amico, cujus videre cor non potes, quia in tuis tentationibus eum probasti, & cujusmodi animum erga te haberet in tuis periculis, ubi te non deseruit, cognovisti. Numquid ergo, ut amicorum probetur erga nos caritas, videtur tibi nostra optanda calamitas? Nec quisquam erit ex amicis certissimis felix, nisi fuerit adversis rebus infelix: ut videlicet explorato alterius amore non fruatur, nisi suo dolore vel timore crucietur. Et quomodo in habendis veris amicis optari ea, non potius timeri, felicitas potest, quam probare nisi infelicitas non potest? Et tamen verum est, haberi posse amicum etiam in rebus prosperis, probari autem certius in

Amici etiam probati benevolentia nobis non constat sine aliqua fide.

re-

a Sic MSS. Editi verò, *conscripta.*

CAPUT II. rebus adversis. * SED utique ut eum probes, periculis tuis nec te committeres, nisi crederes. Ac per hoc cum te committis ut probes, credis ante quàm probes. Certè enim si rebus non visis credere non debemus, * quando quidem & nondum certiùs probatis amicorum cordibus credimus; & cum ea malis nostris bona probaverimus, etiam tunc eorum erga nos benevolentiam credimus potius, quàm videmus: nisi quia tanta fides est, ut non incongruenter quibusdam oculis ejus nos judicemus videre quod credimus: cum propterea credere debeamus, quia videre non possumus.

4. Si auferatur hæc fides de rebus humanis, quis non adtendat quanta earum perturbatio, & quàm horrenda confusio subsequatur? Quis enim mutua caritate diligeretur ab aliquo, cum sit invisibilis ipsa dilectio, si quod non video, credere non debeo? Tota itaque peribit amicitia, quia non nisi mutuo amore constat. Quid enim ejus poterit ab aliquo recipere, si nihil ejus creditum fuerit exhiberi? Porro amicitia pereunte, neque connubiorum, neque cognationum & affinitatum vincula in animo servabuntur; quia & in his utique amica consensio est. Non ergo conjugem conjux vicissim diligere poterit, quando se diligi, quia ipsam dilectionem non potest videre, non credit. Nec filios habere desiderabunt, quos vicissim sibi redditu-^aros esse non credunt. Qui si nascantur & crescant, multo minùs ipsi parentes suos amabunt, quorum erga se amorem in eorum cordibus, quia est invisibilis, non videbunt; si ea quæ non videntur, non laudabili fide, sed culpabili temeritate creduntur. Quid jam de

^a Codex Vatic. credituros.

de ceteris necessitudinibus dicam, fratrum, sororum, generorum atque socerorum, & quilibet consanguinitate & affinitate junctorum, si caritas incerta, voluntasque suspecta est, & filiiis parentum, & parentibus filiorum,^a dum benevolentia non redditur debita; quia nec deberi putatur, quando in alio quæ non videtur, esse non creditur? Porro si non ingeniosa, sed odiosa est ista cautela, ubi nos amari non credimus, quod amorem amantium non videmus, vicemque non rependimus, quibus eam nos debere mutuum non putamus: usque adeo res humanæ perturbantur, si quod non videmus non credamus, ut omnino funditus evertantur, si nullas credamus hominum voluntates, quas utique videre non possumus. Omitto dicere quàm multa isti, qui nos reprehendunt, quia credimus quæ non videmus, credant famæ & historiæ, vel de locis, ubi ipsi non fuerunt; nec dicant: Non credimus, quia non vidimus. Quoniam si hoc dicant, coguntur fateri incertos sibi esse parentes suos: quia & hinc aliis narrantibus, nec tamen, quia jam præteritum est, id ostendere valentibus, crediderunt, nullum retinentes illius temporis sensum, & tamen aliis inde loquentibus adhibentes sine ulla dubitatione consensum: quod nisi fiat, incurrat necesse est adversus parentes infidelis impietas, dum quasi vitatur in his quæ videre non possumus, credendi temeritas. * SI ergo non credentibus nobis quæ videre non possumus, ipsa humana societas, concordia pereunte, non stabit; quanto magis est fides, quamvis quæ non videntur, rebus adhibenda divinis? Quæ si non adhibeatur, non

* CAP. III.

^a Plures MSS. dum benevolentia non redditur debitum.

amicitia quorumlibet hominum, sed ipsa summa religio violatur, ut summa miseria consequatur.

Indicia
quæ confir-
mant fi-
dem.

5. Sed amici hominis, inquires, erga me benevolentiam quamquam videre non possum, multis tamen indiciis indagare possum: vos autem quæ vultis ut non visa credamus, nullis indiciis potestis ostendere. Interim non parum est, quod fateris quorundam indiciorum perspicuitate res aliquas, etiam quæ non videntur, credi oportere: etiam sic enim constat, non omnia quæ non videntur, non esse credenda; jacetque illud abjectum atque convictum, quod dicitur, ea quæ non videmus, non debere nos credere. Multum autem falluntur, qui putant nos sine ullis de Christo indiciis credere in Christum. Nam quæ sunt indicia clariora, quam ea quæ nunc videmus prædicta & impleta? Proinde qui putatis nulla esse indicia, cur de Christo credere debeatis quæ non vidistis, attendite quæ videtis. Ipsa vos Ecclesia ore maternæ dilectionis alloquitur. Ego, quam miramini per universum mundum fructificantem atque crescentem, qualem me conspiciatis, aliquando non fui. Sed: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Quando Deus Abraham benedicebat, me promittebat: per omnes enim gentes in Christi benedictione diffundor. Semen Abraham Christum succedentium generationum ordo testatur. Quod ut breviter colligam, Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit duodecim filios, ex quibus ortus est populus Israel. Jacob quippe ipse appellatus est Israel. In his duodecim filiis genuit Judam, unde nomen est Judæorum, ex quibus nata est virgo Maria, quæ peperit Christum. Et ecce in Christo, id est, in semine Abra-

Abrahæ benedici omnes gentes, videtis & stupetis; & adhuc in eum credere timetis, in quem non credere potius timere debuistis. An credere dubitatis vel recusatis virginis partum, cum magis credere debeatis, sic decuisse nasci hominem Deum? Et hoc namque accipite per Prophetam fuisse prædictum: *Ecce virgo Isai. 7. 14. accipiet in utero, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus.* Non ergo dubitabitis virginem parientem, si velitis credere Deum nascentem; mundi regimen non relinquente, & ad homines in carne venientem; matri fecunditatem afferentem, integritatem non auferentem. Sic hominem nasci oportebat, etsi semper erat Deus, ex quo nascendo fieret nobis Deus. ^a Hinc de eo rursus Propheta dicit: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Ista unctio spiritalis est, qua Deus unxit Deum, Pater scilicet Filium: unde appellatum à chrismate, id est, ab unctione novimus Christum. Ego sum Ecclesia, de qua illi in eodem Psalmo dicitur, & tamquam factum quod futurum fuerat prænuntiatur: *Adstitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate:* id est, ^b in sacramento sapientiæ, linguarum varietate decorata. Ibi mihi dicitur: *Ibid. 10. &c. Audi, filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui; quia concupivit rex speciem tuam;* quo-

^a Psal. 44. 7.
& 8.

^b Ibid. 10. &c.

^a Aliquot MSS. Huic Deo rursus.

^b Ita MSS. At editi, sacrario.

quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum filia Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Omnis gloria ejus filia regis intrinsecus, in fimbriis aureis circumamicta varietate. Adducentur regi virgines post eam, proxima ejus adducentur tibi; adducentur in letitia & exultatione, adducentur in templum regis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui, in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in saeculum, & in saeculum saeculi.

Prophetia
de Ecclesia
impletae.

6. Si hanc reginam non videtis, jam etiam regia prole fecundam: si non videt impletum, quod audivit esse promissum, cui dictum est: *Audi filia, & vide*: si non reliquit ritus pristinos mundi, cui dictum est: *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*: si non ubique Christum Dominum confitetur, cui dictum est: *Concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus*: si non videt civitates gentium Christo preces fundere, & munera offerre, de quo illi dictum est: *Adorabunt eum filia Tyri in muneribus*: si non etiam superbia deponitur divitum, & ab Ecclesia deprecantur auxilium, cui dictum est: *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*: si non agnoscit filiam regis, cui dicere jussa est: *Pater noster, qui es in caelis*; & in sanctis suis in interiore homine renovatur de die in diem, de qua dictum est: *Omnis gloria ejus filia regis intrinsecus*; quamvis & oculos extraneorum * fulgentes fama praedicatorum suorum in diversitate linguarum, velut in fimbriis aureis & vestis varietate, perstringat: si

* f. fulgente.

non

non postea quam diffamatur in quocumque loco odore bono ejus, etiam consecrandae virgines adducentur ad Christum; de quo dicitur, & cui dicitur: *Adducentur regi virgines post eam, proxima ejus adducentur tibi*: et ne quasi captivae in aliquem velut carcerem viderentur adduci: *Adducentur*, inquit, *in letitia & exultatione, adducentur in templum regis*: si non parit filios, ex quibus habeat tamquam patres, quos constituat sibi ubique rectores, cui dicitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram*, quorum se orationibus mater, & praelata, & subjecta commendat; unde subjunctum est: *Memores erunt nominis tui, in omni generatione & generatione*: si non propter eorumdem patrum praedicationem, in qua nominis ejus sine intermissione meminerunt, tam magnae in ea multitudines congregantur, eique laudem gratiae sine fine linguis propriis confitentur, cui dicitur: *Propterea populi confitebuntur tibi in saeculum, & in saeculum saeculi*: * SI non ista ita demonstrantur esse perspicua, ut non inveniant oculi inimicorum in quam partem avertantur, ubi non eadem perspicuitate feriantur, ut ex ea fateri a manifestè cogantur; meritò fortasse dicitis, quòd nulla vobis ostendantur indicia, quibus visis, credatis etiam illa quae non videtis. Si vero haec, quae videtis, & longe ante praedicta sunt, & tanta manifestatione complentur; si se ipsa Veritas & praecedentibus vobis & consequentibus declarat effectibus, o reliquiae infidelitatis! ut credatis quae non videtis, iis erubescite quae videtis.

* CAP. IV.

Me

a In MSS. manifesta.

Ad cre-
denda quæ
non vidi-
mus move-
re debent
quæ nunc
impleta
conspici-
mus.

7. Me attendite, vobis dicit Ecclesia, me attendite, quam videtis, etiamsi videre nolitis. Qui enim temporibus illis in Judæa terra fideles fuerunt, ex virgine nativitatem mirabilem, ac passionem, resurrectionem, adscensionem Christi, omnia divina dicta ejus & facta præsentia didicerunt. Hæc vos non vidistis, propterea credere recusatis. Ergo hæc adspicite, in hæc intendite, hæc quæ cernitis cogitate, quæ vobis non præterita narrantur, nec futura prænuntiantur, sed præsentia demonstrantur. An vobis inane vel leve videtur, & nullum vel parvum putatis esse miraculum divinum, quod in nomine unius crucifixi universum genus currit humanum? Non vidistis quod prædictum, & impletum est de humana Christi nativitate: *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium*: sed videtis quod prædictum, & impletum est ad Abraham Dei verbum: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Non vidistis quod de mirabilibus Christi prædictum est: *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram*: sed videtis quod prædictum est: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Non vidistis quod prædictum est, & impletum de passione Christi: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt & conspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*: sed videtis quod in eodem Psalmo prædictum est, & nunc apparet impletum: *Commemorabuntur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus*

Isai. 7. 14.

Gen. 22. 18.

Psal. 45. 9.

Psal. 2. 7.
& 3.

Psal. 21.
17. &c.

uni-

universæ patriæ gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Non vidistis, quod de resurrectione Christi prædictum atque completum est, loquente Psalmo ex persona ejus prius de traditore & persecutoribus ejus: *Egrediebantur foras, & loquebantur simul in unum; adversum me insusurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi; verbum iniquum disposuerunt adversum me*. Ubi, ut ostenderet nihil eos valuisse occidendo resurrecturum, subjecit atque ait: *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Et paulò post cùm de ipso suo traditore per eandem prophetiam prædixisset, quod in Evangelio quoque scriptum est: *Qui edebat panes meos, ampliavit super me calcaneum*, hoc est, conculcavit me: continuo subdidit: *Tu autem, Domine, miserere mei, & resuscita me, & reddam illis*. Impletum est hoc, dormivit Christus, & evigilavit, hoc est, resurrexit: qui per eandem prophetiam in alio Psalmo ait: *Ego dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me*. Verùm hoc non vidistis, sed videtis ejus Ecclesiam, de qua similiter dictum & impletum est: *Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent: Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, & non est in illis utilitas*. Hoc certè, sive velitis seu nolitis, adspicitis, etiam si adhuc aliquam putatis esse vel fuisse in simulacris utilitatem: certè tamen innumeros gentium populos relictis vel abjectis vel confractis hujusmodi vanitatibus, audistis dicere: *Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, & non est in illis utilitas: si faciet homo deos, & ecce ipsi non sunt*

Psal. 40.
7. &c.

Joan. 13.
18.

Psal. 3. 6.

Jerem. 16.
19.

sunt dii. Nec putetis autem ad unum aliquem Dei locum gentes prædictas fuisse venturas, quoniam dictum est: *Ad te gentes venient ab extremo terra.* Intelligite, si potestis, ad Deum christianorum, qui summus & verus est Deus, non ambulando venire gentium populos, sed credendo. Nam res eadem ab alio Propheta sic prænuntiata est: *Prævalebit, inquit, Dominus adversus eos, & exterminabit omnes deos gentium terra; & adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insule gentium.* Quod ait ille: *Ad te omnes gentes venient:* hoc ait iste: *Adorabunt eum unusquisque de loco suo.* Ergo venient ad eum non recedentes de loco suo, quia credentes in eum invenient eum in corde suo. Non vidistis, quod prædictum & impletum est de ascensione Christi: *Exaltare super cælos, Deus:* sed videtis quod continuò sequitur: *Et super omnem terram gloria tua.* Illa de Christo jam facta atque transacta omnia non vidistis, sed ista præsentia in ejus Ecclesia videre vos non negatis. Utraque vobis prædicta monstramus: utraque autem vobis impleta propterea demonstrare videnda non possumus, quia revocare in conspectum præterita non valeamus.

Sophon. 2.
11.

Psal. 107.
6.

CAPUT V.
Præsentium exhibitio adstruit fidem præteritorum & futurorum.

8. SED quemadmodum voluntates amicorum quæ non videntur, creduntur per indicia quæ videntur; sic Ecclesia quæ nunc videtur, omnium quæ non videntur, sed in eis litteris, ubi & ipsa est prædicta, monstrantur, & index est præteritorum, & prænuntia futurorum. Quia & præterita, quæ jam non possunt videri, & præsentia, quæ a nec possunt videri omnia, cum prænuntiarentur, nihil horum poterat tunc videri.

a MSS. quæ nunc possunt videri, omnia cum &c.

deri. Cum ergo fieri prædicta cœperunt, ex illis quæ facta sunt usque ad ista quæ fiunt, de Christo & Ecclesia, quæ prædicta sunt, ordinata serie cucurrerunt: ad quam seriem pertinent de die judicii, de resurrectione mortuorum, de impiorum æterna damnatione cum diabolo, & de piorum æterna remuneratione cum Christo, quæ similiter prædicta ventura sunt. Cur ergo res primas & novissimas quas non videmus non credamus, cum testes utrarumque res medias quas videmus habeamus, atque in prophetis libris & primas & medias & novissimas vel audiamus prænuntiatas, ante quàm fierent, vel legamus? Nisi fortè arbitrantur homines infideles à christianis illa esse conscripta, ut ista quæ jam credebant majus haberent pondus auctoritatis, si ante quàm venirent, putarentur esse promissa.

9. QUOD si suspicantur, inimicorum nostrorum judæorum codices perscrutentur. Ibi legant ista, quæ commemoravimus, prænuntiata de Christo in quem credimus, & Ecclesia quam a cernimus ab initio laborioso fidei usque ad sempiternam beatitudinem regni. Sed cum legunt, non mirentur quod ista illi, quorum codices sunt, propter inimicitiarum tenebras non intelligunt. Nam eos non intellecturos ab eisdem prophetis ante prædictum est: quod ut cetera oportebat impleri, & occulto justoque judicio Dei meritis eorum pœnam debitam reddi. Ille quippe, quem crucifixerunt, & cui fel & acetum dederunt, quamvis in ligno pendens, propter eos quos fuerat in lucem de tenebris educturus, dixerit Patri: *Ignosce*

CAPUT VI.
Judæorum codices fidei nostræ adstipulantur.

L 2

il-

LUC. 23. 34.

a MSS. Vatic. & Gallicani, quam tenemus. Et ex his quidam, ab initio laboriosæ fidei.

illis, quia nesciunt quid faciunt: tamen propter ceteros, quos occultioribus caussis fuerat deserturus, per prophetam tanto antè prædixit: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto; fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam, & in retributionem, & in scandalum; obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum illorum semper incurva. Cum caussæ itaque nostræ præclarissimis testimoniis circumquaque ambulant oculis obscuratis, ut per eos hæc probentur, ubi & ipsi reprobantur. Ideo factum est, ne sic delerentur, ut eadem ^a secta omnino nulla esset; sed dispersa est super terras, ut portans in nos collatæ gratiæ prophetias, ad convincendos firmis infideles, nobis ubique prodesset. Et hoc ipsum quod dico, accipite quemadmodum fuerit prophetatum: *Ne occideris eos, inquit, ne quando obliviscantur legem tuam, disperse eos in virtute tua.* Non sunt ergo occisi, in eo quod non sunt quæ apud eos legebantur, & audiebantur obliti. Si enim Scripturas sanctas, quamvis eas non intelligant, penitus obliviscerentur, in ipso judaico ritu occiderentur: quia cum Legis & prophetarum nihil nossent Judæi, prodesse non possent. Ergo occisi non sunt, sed dispersi: ut ^b quamvis in fide, unde salvi fierent, non haberent; tamen unde nos adjuvaremur, memoria retinerent, in libris suffragatores, in cordibus nostri hostes, in codicibus testes.

CAPUT VII. 10. QUAMQUAM etiamsi de Christo & ^{Totius} Ecclesia testimonia nulla præcederent, quem non ^{mundi fi-} ^{des} ^{mo-}

^a Sic potiores MSS. At editi, ut eadem facta omnino nulla essent.

^b Codex Vatic. ut quamvis fidem.

movere deberet ut crederet, repente illuxisse ^{des in Chris-} ^{tum mira-} ^{biliter con-} ^{ciliata.} divinam humano generi claritatem, quando videmus relictis diis falsis, & eorum confictis usquequaque simulacris, templis subversis, si-ve in usus alios commutatis, atque ab humana veterosissima consuetudine tot vanis ritibus extirpatis, unum verum Deum ab omnibus invocari? Et hoc esse factum per unum hominem ab hominibus illusum, comprehensum, vinctum, flagellatum, ^a expalmatum, exprobratum, crucifixum, occisum, discipulis ejus, quos idiotas, & imperitos, & piscatores, & publicanos, per quos ejus magisterium commendaretur, elegit, annuntiantibus ejus resurrectionem, ascensionem, quam se vidisse dixerunt, & impleti Spiritu sancto, hoc Evangelium linguis omnibus, quas non didicerant, sonuerunt. Quos qui audierunt, partim crediderunt, partim non credentes prædicantibus ferociter restiterunt. Ita fidelibus usque ad mortem pro veritate, non mala rependendo, sed perpetiando certantibus; nec occidendo, sed moriendo vincentibus; sic in istam religionem mutatus est mundus, sic ad hoc Evangelium corda conversa mortalium, marium & feminarum, parvulorum atque magnorum, doctorum & indoctorum, sapientium & insipientium, potentium & infirmorum, nobilium & ignobilium, excelsorum & humilium, & per omnes gentes Ecclesia diffusa sic crevit, ut etiam contra ipsam catholicam fidem nulla secta perversa, nullum genus exoriatum erroris, quod ita reperiat christianæ veritati adversari, ut non affectet atque ambiat Christi

L 3

no-

^a Editi, *exspoliatum*. At MSS. *expalmatum*: quod verbum familiare est Augustino.

nomine gloriari: quod quidem non sineretur pullulare per terram, nisi exerceret sanam & ipsa contradictio disciplinam. Quando tantum crucifixus ille potuisset, nisi Deus hominem suscepisset, etiam si nulla per prophetas futura talia prædixisset? Cum vefo tam magnum pietatis sacramentum habuerit ^a antecedentes vates suos atque præcones, quorum divinis vocibus est prænuntiatum, & sic venerit quem admodum est prænuntiatum; quis ita sit demens, ut dicat apostolos de Christo fuisse mentitos, quem sic venisse prædicaverunt, quem admodum eum venturum propheta ante prædixerunt, qui nec de ipsis apostolis vera futura tacuerunt? De his quippe dixerant: *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum; in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Quod certe in orbe videmus impletum, etsi in carne nondum vidimus Christum. Quis itaque nisi mirabili dementia cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit habere sacris litteris fidem, quæ totius orbis prædixerunt fidem?

CAP. VIII.

Ad fidei
immobilem
observanti-
am cohortatio.

b

II. VOS autem, carissimi, qui hanc fidem habetis, vel qui nunc novam habere cœpistis, nutriatur, & crescat in vobis. Sicut enim venerunt temporalia ^b tanto ante prædicta, venient & sempiterna promissa. Nec vos decipiant vel vani pagani, vel falsi judæi, vel fallaces hæretici, nec non in ipsa Catholica mali christiani, tantò nocentiores, quantò interiores inimici. Quia & hinc ne perturbarentur infirmi, pro-

^a Editi, atque credentes vates suos. Castigantur auxilio MSS.

^b MSS. tanta prædicta: omisso antè.

prophetia divina non tacuit; ubi loquens in Cantico canticorum sponsus ad sponsam, id est, Christus Dominus ad Ecclesiam: *Sicut li-* Cant. 2. 2.
lum, inquit, in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Non dixit, in medio extranearum; sed, *in medio filiarum.* Matth. 13.
Qui habet aures audiendi, audiat: & dum ⁹
sagena, quæ missa est in mare, & congregat omnia genera piscium, sicut sanctum loquitur *Ibidem 47.*
Evangelium, trahitur ad littus, id est, ad sæculi finem, secernat se à piscibus malis, corde, non corpore; mores malos mutando, non retia sancta rumpendo: ^a ne qui nunc probati reprobis videntur esse permixti, non vitam, sed poenam reperiant sempiternam, cum cœperint in littore separari.

^a Nonnulli codices, ut qui nunc probati reprobis videntur esse permixti, non poenam, sed vitam.